

Верховний
Суд

Вирішення судами справ про міжнародне стягнення аліментів на дітей

Юлія Черняк,
суддя Верховного Суду,
контактний суддя від України в ІННУ

19 вересня, 2025 (Національна школа суддів)

Вебінар для суддів і помічників суддів
«Забезпечення якнайкращих інтересів дитини
при розгляді окремих категорій справ»

Огляд (питання для аналізу):

- ☐ Питання міжнародної підсудності: національні суди якої держави є компетентними розглядати справу про стягнення аліментів, якщо вона містить іноземний/елемент*?
- ☐ Питання застосовуваного право: право якої держави повинен застосувати український суд при вирішенні справи про стягнення аліментів з іноземним/елементом?
- ☐ Питання визнання і виконання іноземного с/р про стягнення аліментів: який порядок визнання і надання дозволу на виконання іноземного судового рішення в Україні або навпаки, яким чином виконати рішення українського суду про стягнення аліментів за кордоном?
- ☐ Чинна міжнародна правова база: у яких міжнародних договорах з питань міжнародного стягнення аліментів бере участь Україна?

* Ст. 1 ЗУ «Про МПрП» від 23.06.2005 р.

Конвенція ООН про права дитини (ст. 27): право дитини на утримання батьками і обов'язок Держав-учасниць сприяти приєднанню до міжнародних угод з питань утримання дитини

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.
2. Батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.
3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.
4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Міжнародні договори України з питань міжнародного стягнення аліментів

- Двосторонні договори України про правову допомогу;
- Нью-Йоркська конвенція про стягнення аліментів за кордоном 1956 (ЗУ про приєднання від 20.07.2006);
- Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 (ЗУ про приєднання від 14.09.2006);
- Гаазька конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 (ратифіковано ЗУ від 11.01. 2013);
- Гаазький Протокол про право, що застосовується до зобов'язань про утримання 2007 (ратифіковано ЗУ від 01.07.2022).

Двосторонні договори України про правову допомогу як джерело регулювання питань про міжнародне стягнення аліментів

Приклад:

повнолітня дитина, яка є громадянином Республіки Узбекистан і навчається у Москві, стягує аліменти з батька-громадянина України, який проживає в Україні. –

Договір між Україною та Республікою Узбекистан про правову допомогу та правові відносини у цивільних та сімейних справах 1998.

Постанова Верховного Суду від 03 березня 2021 року у справі № 431/7194/18

Гаазька конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 (Гаазька конвенція 2007)

- ✓ Ратифіковано Україною: ЗУ № 26-VII від 11.01. 2013
- ✓ Набула чинності для України: 01.11.2013
- ✓ У відносинах між державами-учасницями замінює Гаазьку конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 і Нью-Йоркську Конвенцію (ООН) про стягнення аліментів за кордоном 1956 (ст. 48, ст. 49)
- ✓ (!) Підлягає застосуванню з урахуванням **заяв і застережень**, зроблених Україною при ратифікації Конвенції
- ✓ Інструкція про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, затверджена Наказом МінЮсту від 15.09.2017 № 2904/5.

Предметна сфера застосування Гаазької конвенції 2007

Стаття 2. Сфера застосування

«1. Ця Конвенція застосовується:

а) до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 21 року; ...» →

Відправна теза: всі розділи Конвенції застосовуються до всіх зобов'язань з утримання дітей, за умови, що:

- зобов'язання з утримання виникло з правовідносин між батьками та дітьми,
- дитина молодша 21 року.

Але: Застереження України до ст. 2 Конвенції:

«Україна відповідно до статті 62 Конвенції залишає за собою право застосовувати Конвенцію до зобов'язань про утримання, що виникають з відносин між батьками та дитиною, стосовно особи віком до 18 років», а також «відповідно до статті 63 заявляє, що буде поширювати застосування розділів V («Визнання та виконання») та VIII («Загальні положення») Конвенції на стягнення утримання з батьків на повнолітніх непрацездатних дочку, сина; з батьків на повнолітніх дочку, сина, які продовжують навчання, до досягнення ними 23 років; з повнолітніх дочки, сина на непрацездатних батьків; з баби, діда на внуків, які не досягли повноліття; з повнолітніх внуків, правнуків на непрацездатних бабу, діда, прабабу, прадіда; з повнолітніх братів, сестер на братів, сестер, які не досягли повноліття, та непрацездатних повнолітніх братів і сестер; з мачухи, вітчима на падчерку, пасинка, які не досягли повноліття; з повнолітніх падчерки, пасинка на непрацездатних мачуху, вітчима».

Критерії визначення міжнародної підсудності справ про стягнення аліментів на користь дітей (1)

- ✓ Місце проживання платника аліментів
- ✓ Місце проживання одержувача аліментів
- ✓ Місце проживання дитини, на яку сплачуються аліменти
- ✓ Суд тієї держави, юрисдикцію якого прийняв відповідач (*jurisdiction based on the appearance of the defendant*)
- ✓ Суд держави, який має юрисдикцію розглядати справу про сімейно-правовий статус або справу про батьківську відповідальність
- ✓ Громадянство дитини, яка потребує утримання

Критерії визначення міжнародної підсудності справ про стягнення аліментів на користь дітей (2)

Гаазька конвенція 2007 (ст. 20)	Двосторонні договори України	ЗУ «Про МПрП» 2005
Місце проживання відповідача	Суд Договірної Сторони, на території якої має місце проживання платник аліментів (відповідач)	«якщо на території України відповідач у справі має місце проживання, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення» (п. 2 ч.1 ст. 76)
Місце проживання одержувача аліментів	Суд Договірної Сторони, на території якої дитина має місце проживання	«якщо у справі про сплату аліментів позивач має місце проживання в Україні» (п. 4 ч. 1 ст. 76)
-	Суд Договірної Сторони, громадянином якої є дитина	-
Суд тієї держави, юрисдикцію якого прийняв відповідач	-	-
Суд держави, який має юрисдикцію розглядати справу про сімейно-правовий статус або справу про батьківську відповідальність	-	-

Приклади вирішення українськими судами питання підсудності справ про міжнародне стягнення аліментів (1)

Постанова ВС від 17 серпня 2022 року в справі № 613/1185/19: «серед питань, які має суд вирішити на стадії відкриття провадження у справі, є визначення, чи є повноважним національний суд для розгляду та вирішення спору, а у разі помилкового відкриття провадження у справі з порушенням правил про юрисдикцію спору - закрити таке судове провадження у зв'язку з тим, що він не підлягає розгляду у порядку цивільного судочинства національними судами України».

Постанова ВС від 27 листопада 2024 року в справі № 753/13059/23: «Процесуальне питання, яке повинні вирішити суди та є істотним для врегулювання спору судом України, є те, чи відноситься його вирішення до юрисдикції саме національного суду України, та за яких умов позивач у цій справі має право звернутися до національного суду України».

Критерії визначення міжнародної підсудності справ про стягнення аліментів на користь дітей (2)

Приклад: *мати і дитина є підданими УК, які там проживають. Підставою для визначення підсудності справи про стягнення аліментів на дитину національному суду України позивачка зазначила місце проживання відповідача на території України.*

Встановлені судом обставини не свідчать, що відповідач мав в Україні зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання → Спір не підсудний національним судам України → Закриття провадження у справі (п. 1 ч. 1 ст. 255 ЦПК України) –

Постанова Київського апеляційного суду від 05 червня 2024 року у справі № 758/1919/20.

Конкуренція юрисдикцій. Паралельні судові процеси і роль ІННІ

Приклад: батьки дитини – громадяни України, розлучені. У зв'язку із військовою агресією РФ проти України мати разом із дитиною переїхали у 2002 році та проживають у ФРН.

I судовий процес (суд України): справа за позовом батька до матері дитини про визначення місця проживання дитини та стягнення аліментів. – **[Постанова Київського апеляційного суду від 6.08.2025 у справі № 752/12400/23].**

II судовий процес (суд м. Фрайбург, ФРН): справа за позовом матері дитини до батька про визначення місця проживання дитини.

Право, що застосовується до зобов'язань щодо утримання дитини (1)

Гаазький Протокол про право, що застосовується до зобов'язань про утримання 2007: - ратифіковано ЗУ [№ 2339-IX від 01.07.2022](#); - набув чинності: 01.12.2022

ЗУ «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 + ЗУ від 01.12.2022 «Про внесення змін до ЗУ «Про міжнародне приватне право» у зв'язку з ратифікацією Протоколу про право, що застосовується до зобов'язань про утримання:

- **Стаття 67⁻¹**. Зобов'язання щодо утримання між батьками і дітьми; - **Стаття 67⁻²**. Зобов'язання щодо утримання дітей іншими особами; - **Стаття 76**. Підстави визначення підсудності справ судам України (п. 4) ч. 1)

Право, що застосовується до зобов'язань щодо утримання дитини (2)

(!) Ієрархічний порядок застосування колізійних норм і застосовуваного права:

(1) Право держави звичайного місця проживання дитини →

(2) Право держави суду →

(3) Право спільного особистого закону дитини і батька (матері)

(!) Заборона автономії волі сторін в аліментних зобов'язаннях між батьками і дітьми (ч. 3 ст. 8 Гаазького Протоколу 2007, ч. 2 ст. 67⁴ ЗУ «Про МПрП»).

Умови визнання та виконання рішення іноземного суду про стягнення аліментів (1)

- ЦПК України. Стаття 462. Умови визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню.
- Гаазька Конвенція 2007 (Розділ V «Визнання та виконання»).

Фокус уваги: в яких випадках підлягає застосуванню Гаазька Конвенція 2007?

«Виконання рішення іноземного суду залежить від наявності між Україною та відповідною іноземною державою міжнародного договору про взаємне визнання і виконання судових рішень або виконується за принципом взаємності... .. Україна і США є державам-учасницями Конвенції, яка регулює порядок визнання та виконання рішення іноземного суду, що стосується стягнення аліментів у сімейних відносинах». - [Постанова КЦС у складі Верховного Суду від 19 лютого 2020 року. Справа № 760/13788/17]

Умови визнання та виконання рішення іноземного суду про стягнення аліментів (2)

- ✓ Позитивні умови для визнання і виконання іноземного судового рішення: 1) остаточність судового рішення; 2) ухвалення рішення компетентним судом
- ✓ Перешкоди до визнання і виконання іноземного судового рішення (інститути: публічний порядок; конкуренція юрисдикцій; вручення за кордоном судових документів...)

Фокус уваги: випадок, коли відповідач не брав участі у процесі внаслідок того, що йому або його уповноваженому не було своєчасно і належним чином вручено виклик до суду.

Конвенція 2007 року і Конвенція про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах 1970 року. – [Постанова Верховного Суду від 07.12.2022 у справі № 442/2301/21].

Умови визнання та виконання рішення іноземного суду про стягнення аліментів (3)

Гаазька конвенція 2007:

РОЗДІЛ V

Визнання та виконання

Стаття 19

Сфера застосування цього розділу

1. Цей розділ застосовується до рішення, винесеного судовим або адміністративним органом щодо зобов'язань про утримання. Термін "**рішення**" також охоплює **мирову угоду** або **договір**, укладені в такому органі або затверджені таким органом.

Фокус уваги: можливість визнання в Україні затвердженої судом угоди про утримання на підставі Конвенції 2007 року. – [Постанова Верховного Суду від 05.02.2025 у справі № 522/19654/21].

Висновки та корисні посилання

- *Коло Договірних держав Гаазької Конвенції 2007:*

Status Table of the Convention: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=131>

- *Коло Договірних Держав Гаазького Протоколу 2007:*

Status Table of the Protocol: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=133>

- *Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо застосування Закону України «Про міжнародне приватне право». Рішення, внесені до ЄДРСР, за 2018 рік - квітень 2025 року:*

https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KCS_MPP.pdf

Верховний
Суд

Дякую за увагу!